

POHJOIS-POHJANMAAN
TE-KESKUS

Saap. 02.01.2002

Dnro

Käsitt.

LOPPURAPORTTI

LUONNONTUOTTEET LUOMUKSI

Kainuun 4H-piiri

Projektikoodi

Kainuu: 519

Koillismaa: 1009

Hankkeen nimi: Luonnontuotteet luomuksi, Kainuu
Projektikoodi: 519
Yhteyshenkilö: Kari Komulainen
Yhteystiedot: Kainuun 4H-piiri
Kasarminkatu 43 B
87500 KAJAANI
p. 08 – 6122 111

Kainuun 4H-piirin hallinnoimassa Luonnontuotteet luomuksi- hankkeessa selvitettiin Kainuun luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvat alueet. Alueista laadittiin kartat hankkeessa mukana olevien yritysten käyttöön. Hanke järjesti koulutusta luomuluonnontuotteiden ostajille ja poimijoille. Oleellisena osana toimintaan kuului luomukeruusta tiedottaminen messuilla ja erilaisissa tapahtumissa. Hankkeen toiminta-aika oli 1.7. 2000 – 31.12. 2001.

Luonnontuotteet luomuksia- hanke jakautui hallinnollisesti kahteen erilliseen hankkeeseen, joiden sisältö ja toiminta olivat yhtäläiset. Toteuttamalla Kainuun ja Koillismaan Luonnontuotteet luomuksi- hankkeet yhteistyössä saatiin säästöjä hankkeiden hallinnointikuluihin. Ne kustannukset, joita ei voitu osoittaa suoraan jompaankumpaan hankkeeseen, jaettiin suhteessa 2/3 Kainuun hankkeelle ja 1/3 Koillismaan hankkeelle.

Hankkeeseen palkattiin projektipäällikkö ja projektisihteeri. Projektipäällikön palkkaus tapahtui ajalle 1.7. 2000 – 31.12. 2001 ja projektisihteerin jaksoille 1.7. 2000 – 12.12. 2000 ja 1.3. 2001 – 31.8. 2001. Projektihenkilöstön työajasta osoitettiin Kainuuseen 19 kuukautta. Kaikkiaan työllistävää vaikutus oli 2,9 henkilötyövuotta.

Hanketta rahoitti EMOTR. Kuntien rahoitusosuus oli 18 % budjetista. Yksityinen rahoitus koostui hankkeessa mukana olevien yritysten sekä Kainuun 4H-piirin rahoitusosuuksista ja oli suuruudeltaan 10 % . Kainuun hankkeen toteutunut budjetti oli 747 000 mk.

Kainuun ja Koillismaan luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvat metsät selvitettiin ja noin 3 miljoonan hehtaarin suuruinen luomukeruualue hyväksyttiin luomuvalvontarekisteriin. Kainuussa järjestettiin yhteensä 26 luomupoimijakoulutustilaisuutta luonnontuotteiden kerääjille. Hankkeen luomurekisteritunnuksella rekisteröitiin vuonna 2000 Kainuussa noin 150 luomupoimijaa, kaikkiaan rekisteröityneitä poimijoita Kainuussa ja Koillismaalla oli noin 2 000. Vuonna 2001 hanke rekisteröi noin 300 luomupoimijaa, joista kainuulaisia oli noin 200. Marjanostajille järjestettiin kolme koulutustilaisuutta. Hanke tuotti 'Luomupoimijaohjeet'- esitteen sekä ohjeen alihankkijan luomutoimintaan. Luonnontuotteiden luomupoimintaa esiteltiin viidessä messutapahtumassa yhdessä muiden maakunnallisten luomusertifiointihankkeiden kanssa sekä yhteensä kahdessatoista tapahtumassa tai tilaisuudessa.

Hankkeen päätyttyä keruualueiden selvitystä tullaan jatkamaan edelleen Kainuussa ja Koillismaalla. Yritykset uskovat tulevaisuudessa hyötyvänsä entistä paremmin keruutuotteiden luomumerkinnästä ja alkuperätiedosta niin kotimaan- kuin ulkomaan markkinoillakin. Jatkossa luomukeruualueiden selvitystyön tulee tekemään yksityinen yritys.

Hankkeen nimi: Luonnontuotteet luomuksi, Koillismaa
Projektikoodi: 1009
Yhteyshenkilö: Kari Komulainen
Yhtystiedot: Kainuun 4H-piiri
Kasarminkatu 43 B
87500 KAJAANI
p. 08 – 6122 111

Kainuun 4H-piirin hallinnoimassa Luonnontuotteet luomuksi- hankkeessa selvitettiin Koillismaan luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvat alueet. Alueista laadittiin kartat hankkeessa mukana olevien yritysten käyttöön. Hanke järjesti koulutusta luomuluonnontuotteiden ostajille ja poimijoille. Oleellisena osana toimintaan kuului luomukeruusta tiedottaminen messuilla ja erilaisissa tapahtumissa. Hankkeen toiminta-aika oli 3.4. 2000 – 31.12. 2001.

Luonnontuotteet luomuksia- hanke jakautui hallinnollisesti kahteen erilliseen hankkeeseen, joiden sisältö ja toiminta olivat yhtäläiset. Toteuttamalla Kainuun ja Koillismaan Luonnontuotteet luomuksi- hankkeet yhteistyössä saatiin säästöjä hankkeiden hallinnointikuluihin. Ne kustannukset, joita ei voitu osoittaa suoraan jompaankumpaan hankkeeseen, jaettiin suhteessa 2/3 Kainuun hankkeelle ja 1/3 Koillismaan hankkeelle.

Hankkeeseen palkattiin projektipäällikkö ja projektisihteeri. Projektipäällikön palkkaus tapahtui ajalle 3.4. 2000 – 31.12. 2001 ja projektisihteerin jaksoille 12.6. 2000 – 12.12. 2000 ja 1.3. 2001 – 31.8. 2001. Projektihenkilöstön työajasta osoitettiin Koillismaalle 13 kuukautta. Kaikkiaan työllistävä vaikutus oli 2,9 henkilötyövuotta.

Hanketta rahoitti EMOTR. Kuntien rahoitusosuus oli 21 % budjetista. Yksityinen rahoitus koostui hankkeessa mukana olevien yritysten sekä Kainuun 4H-piirin rahoitusosuuksista ja oli suuruudeltaan 10 % . Koillismaan hankkeen toteutunut budjetti oli 502 000 mk.

Kainuun ja Koillismaan luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvat metsät selvitettiin ja noin 3 miljoonan hehtaarin suuruinen luomukeruualue hyväksyttiin luomuvalvontarekisteriin. Koillismaalla järjestettiin yhteensä 9 luomupoimijakoulutustilaisuutta luonnontuotteiden kerääjille. Hankkeen luomurekisteritunnuksella rekisteröitiin vuonna 2000 Koillismaalla noin 200 luomupoimijaa, kaikkiaan rekisteröityneitä poimijoita Kainuussa ja Koillismaalla oli noin 2 000. Vuonna 2001 hanke rekisteröi noin 300 luomupoimijaa, joista koillismaalaisia oli noin 100. Marjanostajille järjestettiin kolme koulutustilaisuutta. Hanke tuotti 'Luomupoimijaohjeet'- esitteen sekä ohjeen alihankkijan luomutoimintaan. Luonnontuotteiden luomupoimintaa esiteltiin viidessä messutapahtumassa yhdessä muiden maakunnallisten luomusertifiointihankkeiden kanssa sekä yhteensä kahdessatoista tapahtumassa tai tilaisuudessa.

Hankkeen päätyttyä keruualueiden selvitystä tullaan jatkamaan edelleen Kainuussa ja Koillismaalla. Yritykset uskovat tulevaisuudessa hyötyvänsä entistä paremmin keruutuotteiden luomumerkinnästä ja alkuperätiedosta niin kotimaan- kuin ulkomaan markkinoillakin. Jatkossa luomukeruualueiden selvitystyön tulee tekemään yksityinen yritys.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	1
2. HANKKEEN TAUSTA.....	2
3. HANKKEEN TAVOITTEET.....	3
4. HANKKEESSA TOTEUTETUT TOIMENPITEET	
4.1 Luomukeruuseen soveltuvien metsien selvitys Kainuussa ja Koillismaalla.....	4
4.2 Yritysten neuvonta.....	7
4.3 Poimijoiden koulutus.....	7
4.4 Tiedotus.....	8
5. TULOKSET	
5.1 Luomukeruualueiden selvitys.....	9
5.2 Yritysten ja poimijoiden tietämyksen parantaminen luomukeruuutuotannosta.....	10
5.3 Alueen elinkeinotoiminnan tukeminen.....	11
5.4 Määrälliset ja laadulliset tulokset.....	12
6. TULOSTEN TARKASTELU	
6.1 Luomukeruualueiden selvitys Kainuussa ja Koillismaalla.....	12
6.2 Luonnontuotealalla toimivien yritysten ja kerääjien tietämyksen lisääminen luomutuotannosta.....	13
6.3 Alueen elinkeinotoiminnan tukeminen.....	14
6.4 Määrälliset ja laadulliset tavoitteet.....	15
7. KUSTANNUKSET JA RAHOITUS.....	15
8. JOHTOPÄÄTELMÄT.....	17
 Lähteet.....	 18
Liitteet (1)	

1. JOHDANTO

Luonnosta kerättävät tuotteet eivät automaattisesti ole luomutuotteita, vaan koko tuotantoketjun metsänomistajasta, poimijaan ja ostajaan tulee toimia luomutuotantoehtojen mukaisesti. Luomutunnus mahdollistaa keruutuotteiden pääsyn jatkuvasti kasvaville luomutuotteiden markkinoille. Luomutunnus osoittaa myös marjojen, sienten ja yrttien kotimaisen alkuperän.

Keruutuotteiden luomutuotantoa säätelee EU:n luomuasetus (ETY) N:o 2092/91. Luomukeruualueeksi soveltuvalla alueella ei ole käytetty luomutuotannossa kiellettyjä lannoitteita tai torjunta-aineita kolmen edellisen vuoden aikana. Luomukeruualueen selvittäjä tekee metsänomistajan kanssa kirjallisen sopimuksen alueen liittämistä luomukeruualueeseen. Keruualueeseen kuuluminen on metsänomistajalle vapaaehtoista eikä se aseta rajoituksia metsänkäytölle. Metsänomistajat ovat ainoastaan sitoutuneet ilmoittamaan ennakolta kiellettyjen aineiden käytöstä, jolloin kyseinen alue voidaan poistaa luomukeruualuekarttoja laadittaessa. Luomukeruuotteita voivat poimia ja myydä vain luomupoimijaksi rekisteröityneet poimijat. Rekisteröityminen edellyttää perehtymistä luomupoimintaohjeisiin sekä sitoutumista niiden noudattamiseen. Rekisteröityminen vahvistetaan aina poimijan allekirjoituksella.

Poimintaohjeissa määritellään esimerkiksi eri tieluokkiin noudatettavat suojaetäisyydet. Poimijalle myönnetään luomupoimijakortti, joka on voimassa koko maassa yhden vuoden ajan ja kortti uusitaan vuosilukutarralla. Luomukeruuotteita voivat ostaa vain luomurekisteröityneet ostajat. Keruualueissa tapahtuneet muutokset päivitetään luomukeruualuekartoille vuosittain. Luomuluonnontuotteet mahdollistavat kokonaan uusien erikoistuotteiden kehittämisen sekä keruutuotteiden yhdistämisen muihin luomuelintarvikkeisiin.

Kainuun 4H-piirin hallinnoima Luonnontuotteet luomuksi- hanke on selvittänyt Kainuussa ja Koillismaalla luonnontuotteiden luomukeruuuseen soveltuvat metsät, kouluttanut luonnontuotteiden kerääjistä luomupoimijoita sekä neuvonut yrityksiä luomuluonnontuotteiden ostoon liittyvissä asioissa. Luomukeruualueita on selvitetty Kainuun ja Koillismaan ohella Lapissa, Pohjois-Karjalassa ja Suur-Savossa. Vuonna 2001 luomukeruualueita oli koko maassa noin 12 miljoonaa hehtaaria.

2. HANKKEEN TAUSTA

Luonnonvaraisten syötävien kasvien keruu luomutuotteina on ollut mahdollista vuodesta 1993 lähtien. Alkuun toiminta perustui luomutilojen omissa metsissä tapahtuvaan keräilyyn. Suomen 4H-liitto on vuodesta 1997 lähtien selvittänyt luonnontuotteiden luomukeruun edellytyksiä laajemmassa mittakaavassa sekä luonut yhteistyössä valvontaviranomaisten kanssa käytännön toimintamallia. Järjestelmää on kehitetty Luomukeruuotteiden tietoverkkohankkeen Hyrynsalmen ja Savukosken pilottialueilta vuonna 1998 saamien käytännönkokemusten pohjalta.

Laajassa mittakaavassa luonnontuotteiden luomukeruun toimintamallia alettiin soveltaa 1999, jolloin luomukeruuseen soveltuvat alueet selvitettiin viidessä Kainuun itäisimmässä kunnassa sekä laajoilla alueilla Lapissa. Pienempiä luomukeruualueita selvitettiin myös Pohjois-Karjalassa ja Suur-Savossa. Suomessa luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvaa aluetta oli vuonna 1999 noin 4,7 miljoonaa hehtaaria, josta Kainuussa ja Lapissa yli 3,5 miljoonaa hehtaaria.

Luomuluonnontuotteiden keruulle on Pohjois-Suomessa erinomaiset edellytykset. Laajat metsäalueet sekä vähäinen metsälannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö mahdollistavat laajojen ja yhtenäisten luomukeruualueiden muodostamisen. Pohjois-Suomessa elää edelleenkin vahvana perinne luonnontuotteiden myyntipointintaan. Alueella toimii myös useita luonnontuotteita ostavia ja jalostavia yrityksiä, jotka ovat liittyneet luomuvalvontarekisteriin.

Vahvuuksia keruuotteiden luomutuotannon toteuttamiselle ovat kehittyneet kartta- ja paikkatietojärjestelmät, jotka mahdollistavat luomukeruualueiden luotettavan muodostamisen sekä esittämisen erikoiskartoilla. Luomukeruualueiden selvitystyön alkuvaiheessa luomukeruualueet piirrettiin käsin valmiisiin karttoihin. Ilman Maanmittauslaitoksen kehittämää kiinteistötietoihin perustuvaa JAKO-järjestelmää luomukarttoja ja koko luomuketjua ei olisi voitu toteuttaa kohtuullisin kustannuksin.

Luonnontuotteet luomuksi- hanke toteutettiin selvittämään luomukeruuseen soveltuvat alueet Kainuussa ja Koillismaalla. Kainuussa Hyrynsalmen, Kuhmon, Ristijärven, Sotkamon ja Suomussalmen luomukeruuseen soveltuvat alueet oli selvitetty jo vuonna 1999. Hankkeen tehtävänä oli näiden alueiden päivitys sekä uusien luomukeruualueiden selvitys Kainuussa Kajaanin, Paltamon, Puolangan, Vaalan ja Vuolijoen kunnissa sekä Koillismaalla Kuusamon, Pudasjärven ja Taivalkosken kunnissa. Kattavat ja yhtenäiset luomukeruualueet on edellytys sille,

että keruutuotteita voidaan poimia luomutuotteina. Keruutuotteiden luomusertifiointi perustuu EU:n luomuasetuksen 2092/91 mukaisiin sääntöihin. Luomuluonnontuotteiden keruuta ja tuotantoa valvovat Suomessa Elintarvikevirasto, Kasvintuotannon tarkastuskeskus (KTTK) sekä TE-keskusten maaseutuosastot. Luonnontuotteet luomuksi- hanke liittyi keruualueen selvittäjänä KTTK:n luomuvalvontajärjestelmään.

Kainuun ja Koillismaan Luonnontuotteet luomuksi- hankkeen lisäksi luomukeruualueita selvittäviä hankkeita ovat Lapin 4H-piirin Luomua Lapin luonnosta- hanke, Pohjois-Karjalan Maaseutokeskuksen Luonnontuotteet LUOMUksi- hanke sekä Suur-Savon 4H-piirin Luonnontuotteet luomuksi- hanke. Lisäksi Suomen 4H-liitolla on valtakunnallinen Keruutuotteiden alkuperä- ja luomusertifiointihanke.

3. HANKKEEN TAVOITTEET

Luonnontuotteet luomuksi- hankkeen tavoitteena oli selvittää EU:n (ETY N:o 2092/91) asetuksen mukaiset luomukeruuuseen soveltuvat metsäalueet Kainuussa ja Koillismaalla, alueiden rekisteröiminen Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen luomuvalvontarekisteriin sekä esittäminen luomukeruualuekartoilla. Hankkeen tehtävänä oli myös luoda toimintamalli keruualueiden päivitykseen hankkeen päätyttyä.

Luomukeruualueiden muodostamisen lisäksi tavoitteena oli parantaa luonnontuotealalla toimivien yritysten ja luonnontuotteiden kerääjien luonnonmukaisen tuotannon ja luomukeruuun tietämystä. Hankkeen toimintaan kuului koulutusten järjestäminen poimijoille ja ostajille sekä luomupoimijoiden rekisteröiminen.

Luomutunnus tuo tuotteelle lisäarvoa, joka mahdollistaa perinteisen keruutoiminnan säilymisen tai jopa lisäämisen. Varsinaista rahallista lisää yritykset eivät tavoitelleet alkuvaiheessa, vaan tärkeämpää on entisten markkinoiden säilyttäminen ja lisääminen kiristyvässä kilpailutilanteessa.

Kainuussa ja Koillismaalla toimivien luonnontuotealan yritysten kilpailutekijänä luomutunnuksella on merkittävä painoarvo Keski-Euroopan markkinoilla. Pienille luonnontuotealan yrityksille keruutuotteiden luomutunnus antaa mahdollisuuden laajentaa markkinoita. Luomuluonnontuotteet

mahdollistavat kokonaan uusien erikoistuotteiden kehittämisen sekä keruutuotteiden yhdistämisen muihin luomuelintarvikkeisiin.

Hankkeen tavoitteena Kainuussa oli synnyttää kaksi uutta työpaikkaa, jotka työllistävät kaksi alle 30 vuotiasta naista. Työllistämistavoite oli 3,2 henkilötyövuotta. Tavoitteena ei ollut synnyttää uusia yrityksiä, vaan tukea hankkeessa mukana olleita luonnontuotealan yrityksiä, joita olivat Beerenexport Jansa Oy, Kainuun Tuote Oy, Kiantama Oy, Luonnon Aromit, Sinikasvis Ky sekä Yrtti-Keräset (liite 1).

Hankkeen tavoitteena Koillismaalla oli synnyttää 3,3 uutta työpaikkaa, joihin työllistyvät ovat alle 30 vuotiaita. Tavoitteena oli 0,5 säilytettyä työpaikkaa. Työllistämistavoite oli 3,8 henkilötyövuotta. Tavoitteena ei ollut synnyttää uusia yrityksiä, vaan tukea hankkeessa mukana olleita luonnontuotealan yrityksiä, joita Koillismaalla olivat Beerenexport Jansa Oy, Kainuun Tuote Oy, Kiantama Oy sekä Poronmarja Oy (liite 1).

Hankkeella ei odotettu olevan vaikutusta ympäristöön, elinoloihin tai viihtyvyyteen. Tasa-arvovaikutus naisten ja miesten työllisyyteen tai naisten koulutukseen arvioitiin vähäiseksi. Hankkeen vetäjät olivat naisia, mutta osanottajien ei arvioitu olevan pääasiassa naisia.

4. HANKKEESSA TOTEUTETUT TOIMENPITEET

4.1 Luomukeruuseen soveltuvien metsäalueiden selvitys Kainuussa ja Koillismaalla

Luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvalla alueella ei ole käytetty kolmen edellisen vuoden aikana luomutuotannossa kiellettyjä lannoitteita tai torjunta-aineita. Luomukeruualueen muodostaminen edellyttää, että metsänomistajat ovat sitoutuneet noudattamaan luomutuotannosta annettuja ohjeita. Metsänomistajien kanssa tehdään kirjallinen sopimus alueen liittämistä luomukeruualueeseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että metsänomistajat sitoutuvat ilmoittamaan ennakolta kemiallisten lannoitteiden tai torjunta-aineiden käytöstä siten, että kiinteistö voidaan poistaa luomukeruualuekarttoja laadittaessa. Mikäli omistajaa ei ole tavoitettu sopimuksen tekemiseksi, aluetta ei voida liittää luomukeruualueeseen. Myös yhteisomistuksessa olevan kiinteistön yhden maanomistajan kieltö estää alueen liittämisen luomukeruualueeseen. Kainuussa ja Koillismaalla kaikki alle 7 hehtaarin kiinteistöt jätettiin automaattisesti luomukeruualueen ulkopuolelle, koska ne eivät ole metsänhoitoyhdistysten jäseniä eikä tietoa omistajasta siten ollut saatavilla. Luomukeruualueen selvittäjä hakee valvontaviranomaiselta keruualueen hyväksymistä

luomuvalvontarekisteriin. Luomukeruualueeksi esitettävät alueet tarkastetaan TE-keskuksen maaseutuosaston toimesta keruualueen selvittäjän tuotantovuoden tuotantotarkastuksessa.

Kainuussa ja Koillismaalla valtio ja metsäyhtiöt omistavat noin puolet metsätalousmaan pinta-alasta. Laajojen luomukeruualueiden muodostamiseksi näiden tahojen suostumus oli tärkeää. Metsähallituksen, UPM Kymmenen, Stora Enson, Metsäliiton, kuntien ja seurakuntien kanssa tehtiin erilliset sopimukset alueiden liittämiseksi luomukeruualueeseen. Yksityiset metsänomistajat sitoutettiin metsänhoitoyhdistysten avustuksella. Päätös luomukeruualueeseen liittymisestä tehtiin metsänhoitoyhdistyksen valtuuston kokouksessa. Mikäli metsänomistaja suunnitteli lannoitteiden tai torjunta-aineiden käyttöä, tuli hänen ilmoittaa siitä ennakolta metsänhoitoyhdistykseensä tai keruualueen selvittäjälle. Luomukeruualueiden muodostamisessa oli Kainuussa ja Koillismaalla mukana noin 18 000 yksityisen metsänomistajan kiinteistöt.

Luomukeruualuekarttojen tulostus perustui ajantasaisiin kiinteistötietoihin. Yksityisten metsänomistajien kiinteistötiedot hanke sai vuonna 2000 metsänhoitoyhdistyksiltä paperilla kiinteistöluetteloina. Vuonna 2001 kiinteistötiedot saatiin sähköisessä muodossa yhdessä omistajaluettelon kanssa. Metsänhoitoyhdistys sai kiinteistörekisterit verottajalta. Muiden metsänomistajatahujen kiinteistötiedot saatiin joko paperilla luetteloina tai suoraan sähköisessä muodossa. Kiinteistöluettelosta poistettiin kaikki alle 7 ha kiinteistöt, joiden omistajat eivät ole metsänhoitoyhdistyksen jäseniä. Kiinteistöluettelosta poistettiin myös järvet, kaatopaikat ja muut vastaavat alueet, joilla keruuta ei voi tapahtua. Kiinteistötiedot toimitettiin Maanmittauslaitokselle, jossa JAKO-järjestelmällä selvitettiin, mitkä kiinteistö- ja omistajatiedot olivat vanhentuneita. Maanmittauslaitos ajoi ns. kiinteistöjen muodostumiskaavion, josta selvisi lakanneet ja niistä muodostuneet kiinteistöt. Maanmittauslaitoksen henkilörekisteristä selvisi syntyneiden kiinteistöjen omistajat ja heidän osoitetietonsa. Luomukeruualueita laajennettaessa metsäomistajille lähetettiin tiedotkirje luomukeruualueeseen liittymisestä ja päivitettävillä aluetta tiedotettiin uusia metsänomistajia. Metsänomistajalla oli halutessaan mahdollisuus kieltää kiinteistönsä liittämisen keruualueeseen. Kiinteistönsä liittämisen kielsi vuonna 2000 noin 5 100 uudesta metsänomistajasta 362, eli noin 7 %. Vuonna 2001 luomukeruualueeseen kuulumisesta tiedotettiin noin 2 000 uutta metsänomistajaa, joista 7 (0,35 %) kielsi kiinteistönsä liittämisen keruualueeseen. Kiinteistöluetteloista poistettiin kieltäytyneet sekä ne kiinteistöt, joille oli tehty lannoitus- tai torjunta-aine käsittelyjä. Suurmetsänomistajat toimittivat kemikaalien käyttöalueet kartoilla, joilta Maanmittauslaitos muunsi alueet sähköiseen muotoon ei-luomukeruualueeksi. Keruualueita päivitettäessä lannoitusalueet, joiden kolmen vuoden varoaika oli kulunut umpeen liitettiin

luomukeruualueeseen. Maanmittauslaitoksen toimittamasta ajantasaisesta kiinteistöluettelosta suodatettiin luomukiinteistöluettelo. Suodatuksen tuloksena saatiin luettelo luomukeruualueen ulkopuolella olevista kiinteistöistä, johon kemikaalien käyttöalueet lisättiin. Tämä kiinteistöluettelo syötettiin JAKO-järjestelmään ja tulostettiin luomukeruualuekartat. ATK-pohjainen järjestelmä mahdollistaa karttojen tulostamisen halutulla mittakaavalla sekä tietosisällön nopean ja edullisen päivittämisen.

Kainuussa ja Koillismaalla käytössä olevien luomukeruualuekarttojen mittakaava on 1 : 45 000. Karttojen mittakaava vaihtelee eri alueilla. Luomukeruualueeseen soveltuvan alueen ollessa yli 90 % alueen pinta-alasta, kartoille on merkitty korostetusti ne alueet jotka eivät ole luomukeruualueita. Luomukeruualueen ulkopuolella jäävät alueet on merkitty punaisella rasteroinnilla. Peruskartan alkuperätietoina on käytetty 1 : 25 000 maastokarttaa. Karttalehtijako noudattaa Maanmittauslaitoksen 1 : 100 000 karttalehtijakoa ja kartat ovat kokoa A1. Yhdellä kartalla esitetty alue kattaa puolet karttalehden alueesta. Karttalehdet on jaettu siten että läntinen puoli on nimetty A-puoleksi ja itäinen puoli B-puoleksi. Kainuu – Koillismaa alue käsittää 90 luomukeruualuekarttaa.

Luomukeruualuekarttoja tulostettiin vuonna 2000 yhteensä 365 kappaletta yritysten sekä hankkeen käyttöön. Maanmittauslaitos teki ostajien käyttöön indeksikartan, josta näkyy Kainuun ja Koillismaan kuntien karttalehtijako. Luomukeruualuekarttojen jakelu yrityksille tapahtui hankkeen kautta.

Vuonna 2001 luomukeruualueet päivitettiin, jolloin karttoihin lisättiin uudet lannoitusalueet ja kieltäytyneiden metsänomistajien kiinteistöt. Kartoilta poistettiin yli 3 vuotta vanhat kemikaalien käyttöalueet. Lisäksi luomukeruualueeseen lisättiin Kuusamossa Hyöteikön yhteismetsän sekä Kajaanin keskustassa Iisalmen kaupungin omistamat metsät, jotka olivat jääneet edellisenä vuonna sopimusten ulkopuolelle. Uusia luomukeruualuekarttoja tulostettiin yhteensä 182 kappaletta. Karttojen lisäksi Maanmittauslaitos teki ostajien käyttöön kuntakohtaiset indeksikartat, josta karttalehtijako on helpommin luettavissa.

4.2 Yritysten neuvonta

Luomukeruuotteiden oston ja jalostuksen edellytyksenä on että yritys on liittynyt luomuvalvontarekisteriin ja saanut luomutoimijan oikeudet. Kainuussa ja Koillismaalla toimivista luonnontuotealan yrityksistä kolme suurta marjataloa sekä Kainuussa kolme pienempää luonnontuotteita ostavaa ja jalostavaa yritystä olivat jo ennen hankkeen alkua rekisteröityneet luomutoimijoiksi (liite 1). Yritysten opastus painottui viranomaisohjeista tiedottamiseen. Luomukeruuotteiden ostotoiminnassa asiakirjojen oikea täyttäminen on edellytys sille, että erä voi saada luomutunnuksen. Yrittäjiä tiedotettiin kirjeitse, puhelimitse sekä vieraillemalla yrityksessä. Yrittäjille laadittiin myös kirjallinen ohje luomukeruuotteiden ostotoiminnasta. Hanke toimitti yrityksille luomuostossa tarvittavan materiaalin, kuten luomupoimijakortit ja poimijoiden rekisteröimiskaavakkeet sekä 'Luomupoimijaohjeet' -esitteitä jaettavaksi poimijoille.

Luonnontuotteet luomuksi- hanke järjesti heinäkuussa 2000 kaksi koulutustilaisuutta Kainuussa sekä Koillismaalla toimiville marjanostajille. Marjatalot kutsuivat omat alihankkijansa tilaisuuteen. Tilaisuuksissa kerrottiin yleisesti keruuotteiden luomusertifioinnista, esiteltiin hankkeen toimintaa sekä keruuotteiden luomuostoon liittyviä sääntöjä. Ostokauden aikana marjanostajiin oltiin yhteydessä puhelimitse. Lisäksi useiden alihankkijoiden ostopisteillä vierailtiin.

Vuonna 2001 järjestettiin heinäkuussa yksi koulutustilaisuus marjanostajille. Suurin osa alihankkijoista oli ostanut luomumarjaa jo edellisenä vuonna. Koulutustilaisuudessa jaettiin päivitetty 'Alihankkijan luomutoiminta' -ohje sekä 'Alihankkijan luomutoiminta' -esite.

4.3 Poimijoiden koulutus

Luomuluonnontuotteiden kerääminen edellyttää poimijan sitoutumista EU:n luomuasetuksen mukaisten luomupoimintaohjeiden noudattamiseen. Sitoutuminen tapahtuu siten, että poimija perehtyy luomupoimintaohjeisiin ja allekirjoituksellaan sitoutuu noudattamaan niitä. Poimijalle myönnetään luomupoimijakortti. Vain poimijakortin haltija voi kerätä ja myydä luomukeruuotteita luomurekisteröityneelle ostajalle. Luomupoimijakortteja myöntävät luomukeruuotteiden ostopisteet ja poimijaksi on voinut rekisteröityä hankkeen järjestämässä luomupoimijakoulutuksissa. Luomupoimijakortti on voimassa koko maassa yhden vuoden ajan ja se uusitaan vuosilukutarralla.

Luonnontuotteiden kerääjille järjestettiin ennen marjanostokauden alkua luomupoimijakoulutustilaisuuksia Kainuussa ja Koillismaalla. Tilaisuuteen kutsuttiin osanottajia lehti-ilmoituksin, paikallisradion menovinkeissä sekä kauppojen ja kirjastojen ilmoitustauluilla. Tilaisuus oli noin tunnin pituinen ja se järjestettiin keskeisellä paikalla, usein kunnantalolla. Poimijoille kerrottiin yleisesti keruutuotteiden luomusertifiointista sekä luomupoimintaohjeista. Tilaisuudessa poimijat perehtyivät kunnan luomukeruualuekarttoihin. Poimijat rekisteröitiin luomupoimijoiksi ja heille annettiin luomupoimijakortti. Poimijat saivat mukaansa 'Luomupoimijaohjeet' -esitteen, josta löytyvät mm. poiminnassa noudatettavat suojaetäisyydet. Tietoa hankkeesta oli saatavissa 'Luonnontuotteet luomuksi, Kainuun ja Koillismaan luonnontuotteet ovat nyt LUOMU-tuotteita' -esitteestä.

Luomupoimijakoulutustilaisuuksia järjestettiin vuonna 2000 yhteensä kymmenen. Koulutustilaisuudet pidettiin heinäkuun aikana Kajaanissa, Kuhmossa, Kuusamossa, Paltamossa, Pudasjärvellä, Puolangalla, Sotkamossa, Suomussalmella, Taivalkoskella ja Vuolijoella. Lisäksi koulutustilaisuus järjestettiin Sotkamossa ryhmälle venäläisiä poimijoita.

Oulun seudun ammattikorkeakoululle tekemäänsä opinnäytetyötä varten Outi Tervo lähetti kyselyn vuonna 2000 Kainuussa, Koillismaalla ja Lapissa rekisteröityneille luomupoimijoille. Kyselystä selvisi, että poimijat toivoivat useampien koulutustilaisuuksien järjestämistä ja niiden järjestämistä myös kylillä (Tervo 2001). Vuonna 2001 päätettiin järjestää kunnissa useampia poimijakoulutuksia. Hanke järjesti kunnassa yhden koulutuksen ja paikallinen 4H-neuvoja tarpeen vaatiessa lisäkoulutustilaisuudet. Koulutustilaisuuksia järjestettiin heinä – elokuussa yhteensä 25, joista Kainuussa 19 ja Koillismaalla 6 tilaisuutta.

4.4 Tiedotus

Hanke oli esillä useilla messuilla ja tapahtumissa. Messuesiintymiset järjestettiin yhdessä muiden luomusertifiointihankkeiden kanssa, jolloin saatiin lisää näkyvyyttä.

Vuonna 2000 hanke oli esillä Elon ja Valon maaseutunäyttelyssä Rovaniemellä (6. – 9. 7.) yhdessä Luomua Lapin luonnosta- , Pohjois-Karjalan Luonnontuotteet LUOMUksi- sekä valtakunnallisen Keruutuotteiden alkuperä- ja luomusertifiointihankkeen kanssa. Olimme esillä myös Kuusamon

erämessuilla (28. – 31.7.) yhdessä Luomua Lapin luonnosta- sekä Keruutuotteiden alkuperä- ja luomusertifiointihankkeen kanssa. Hanketta esiteltiin myös Luomu Lahti- messuilla (23. – 24.9.) sekä Mikkelin Luomu- messuilla (17. – 19.11.) yhdessä muiden maakunnallisten luomusertifiointihankkeiden sekä valtakunnallisen hankkeen kanssa. Mikkelin ja Lahden messuilla oli esiteltävänä ja myytävänä Luonnon Aromien ja Yrtti-Kerästen tuotteita.

Vuonna 2000 hanketta esiteltiin luomuviljelijöille Sotkamossa (4.8.), Seppälän maalaismarkkinoilla Kajaanissa (25. – 26.8.), Kainuun metsätoimijoiden Syystassaus tempauksessa Kajaanissa (23.9.), 4H-toimihenkilöpäivillä Kajaanissa (14. – 16. 11.) sekä Maailman kylät kohtaavat- tapahtumassa Sotkamossa (18. – 19.11.).

Vuonna 2001 hanke oli esillä Mikkelin Luomu- messuilla (13. – 14. 10.) yhdessä Pohjois-Karjalan Luonnontuotteet LUOMUksi- ja Suur-Savon Luonnontuotteet luomuksi- hankkeiden kanssa. Hanketta esiteltiin Kajaanissa Seppälän maalaismarkkinoilla (31.8. – 1.9.) sekä Pohjois-Pohjanmaan elintarviketoimijoille Limingassa (5.10.). Luonnontuotteiden keruuta sekä luomuluonnontuotteita esiteltiin toukokuussa Paltamossa FONDELFIN järjestämään The European Forest Week- tapahtumaan osallistuneille nuorille Ranskasta, Espanjasta ja Suomesta. Yhteistyössä Kainuun 4H-piirin Metsissä Mahdollisuus- hankkeen kanssa keruutuotteiden poimintaa ja luomukeruutuotteita esiteltiin syyskuussa osana metsien monikäyttöä Kuhmon Tuupalan koulun maa- ja metsätalousryhmille sekä Kuhmon yhteislukion abiluokille.

Hankkeen toiminnasta tiedotettiin koko toiminta-ajan maakunta- ja paikallislehdissä. Lehdistötilaisuuksia järjestettiin Beerenexport Jansa Oy:n tiloissa 28.7. 2000 sekä Luomu Lahti-messujen yhteydessä 23.9. 2000. Projektipäällikköä haastateltiin Radio Kajauksessa, Kainuun Yleisradiossa sekä Oulun Yleisradiossa.

5. TULOKSET

5.1 Luomukeruualueisen selvitys

Hanke selvitti ja päivitti luonnontuotteiden luomukeruuseen soveltuvat alueet Kainuussa ja Koillismaalla vuosina 2000 ja 2001. Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen luomuvälvontarekisteriin hyväksyttiin 20.10. 2000 TE-keskuksen maaseutuosaston tekemässä tarkastuksessa yhteensä noin 3 miljoonaa hehtaaria käsittävä luomukeruualue. Luomukeruualueissa tapahtuneet muutokset

hyväksyttiin valvovan viranomaisen toimesta 29.8. 2001. Luomukeruualueista tulostettiin Maanmittauslaitoksella luomukeruualuekartat.

Hanke selvitti yhteistyössä Suomen 4H-liiton valtakunnallisen Keruutuotteiden alkuperä- ja luomusertifiointihankkeen kanssa toimintamallia luomukeruualueiden päivytykselle hankkeen päätyttyä. Luomukeruualueiden selvitys tulee jatkossa siirtymään yksityisen yrityksen tehtäväksi. Yritys tulee hoitamaan vuonna 2002 Kainuussa, Koillismaalla ja Lapissa karttatietojen päivittämisen, karttojen teettämisen Maanmittauslaitoksella sekä karttojen jakelun yrityksille. Luomukeruualueiden päivitys tulee jatkumaan keskeytyksettä.

5.2 Yritysten ja poimijoiden tietämyksen parantaminen luomukeruuutuotannosta

Hankkeessa mukana olevien marjatalojen alihankkijoille järjestettiin kolme koulutustilaisuutta, joissa käsiteltiin luomusertifiointia ja keruutuotteiden luomutuotantoa sääteleviä ohjeita. Yrittäjille jaettiin yhteenveto valvontaviranomaisen luonnonmukaista keruutuotantoa koskevista ohjeista.

Kainuussa ja Koillismaalla järjestettiin poimijoille yhteensä 36 koulutustilaisuutta. Hankkeen luomurekisteritunnuksella rekisteröitiin vuonna 2000 noin 400 luomupoimijaa, joista naisia oli 56 % . Yritysten ja hankkeen rekisteröimiä poimijoita Kainuussa ja Koillismaalla oli yhteensä noin 2 000, heistä naisia oli noin 53 % . Koko maassa luomupoimijaksi rekisteröityneitä luonnontuotteiden kerääjiä oli noin 5 000.

Vuonna 2001 hankkeen luomurekisteritunnuksella rekisteröitiin noin 300 luonnontuotteiden poimijaa, josta Kainuulaisia oli noin 200 ja Koillismaalaisia noin 100. Hankkeen rekisteröimistä poimijoista naisia oli noin 59 % . Yritykset eivät toimittaneet kaikkia luomupoimijalistojaan ennen loppuraporttia ja kaikkien rekisteröityneiden poimijoiden määrä ei siten ole tiedossa. Hankkeen ja yritysten rekisteröimistä poimijoista naisia oli noin 47 % .

5.3 Alueen elinkeinotoiminnan tukeminen

Hankkeen toteutumisella itsellään oli alueellista elinkeinoa tukeva vaikutus. Luomutunnus tuo keruutuotteille lisäarvoa ja mahdollistaa niiden käytön luomuelintarvikkeisiin. Luomutunnuksen

lisäksi tuotetta seuraa alkuperätieto. Kainuu ja Koillismaa ovat merkittäviä marjankeruualueita Suomessa. Näiden alueiden saaminen luomukeruun piiriin keruualueiden selvityksen alkuvaiheessa oli tärkeää alueella toimivien yritysten kannalta. Mukana olevat yritykset eivät hanketta suunniteltaessa odottaneet saavansa alkuvaiheessa varsinaista rahallista hyötyä, vaan pikemminkin turvaavansa entiset markkinat kiristyvässä kilpailutilanteessa.

Hanke toimi yhdessä Luomua Lapin luonnosta- hankkeen kanssa ohjausryhmänä Outi Tervon Oulun seudun ammattikorkeakoulun Luonnonvara-alan koulutusohjelmaan tekemälle opinnäytetyölle. Opinnäytteen toimeksiantajana oli Kasvintuotannon tarkastuskeskus. Opinnäyte koskee luomusertifointihankkeissa mukana olevien luonnontuotealan yrittäjien ja poimijoiden sitouttamisen onnistumista luomusertifointijärjestelmään vuonna 2000. Tervo haastatteli lopputyötään varten Kainuussa, Koillismaalla, Lapissa, Pohjois-Karjalassa ja Savossa luomuhankkeissa mukana olevia 17 yritystä. Vuonna 2000 marjanostoon, pakastamiseen ja myymiseen erikoistuneet yritykset olivat ostaneet luomumustikkaa ja -puolukkaa. Luomumustikan ostomäärä vaihteli 15 – 60 % yrityksen koko mustikan ostomäärästä. Luomupuolukan ostomäärä vaihteli 2,5 – 100 % . Luomumustikan ostomäärät olivat suurempia johtuen muutoinkin mustikan suuremmasta kysynnästä. Kyselyyn vastanneista yrityksistä kolme oli myynyt ostamistaan luomukeruutuotteista 100 % ja yksi 20 % luomulaatuisena (Tervo 2001). Toisena vuonna yritykset olivat hankealueella tyytyväisiä luomukeruutuotteiden ostomääriin, jotka vaihtelivat 10 – 100 % ostosta. Luomumustikan ostomääriä pienensi huono sato sekä marjan heikkolaatuisuus (ns. savipuolisuus), joka esti luomuoston osassa kunnista.

Perheyrietykset sekä maanviljelyn sivuelinkeinona keruutuotteita ostavat ja jalostavat yritykset ostivat 60 – 100 % metsämarjoista luomulaatuisena. Marjoista tärkein oli mustikka, seuraavina lakka ja puolukka. Yritykset ostivat luomulaatuisena myös sieniä ja yrtejä. Haastatteluun osallistuneista yrityksistä kuusi oli myynyt luomulaatuisena kaiken ostamansa ja jalostamansa luomukeruutuotteet ja yksi yritys 50 % luomuostostaan. Yrityksistä kaksi eivät olleet myyneet luomutuotteita (Tervo 2001). Kainuussa yritykset toivat markkinoilla uusia luomujalosteita. Luonnon Aromit toi myyntiin esimerkiksi luomupuolukkaruispuuron sekä luomumustikkaohrapuuron. Yrtti-Keräset lisäsi tuotevalikoimaansa mm. luomumustikka- ja luomupihlajanmarjajauheella sekä kuivatuille luomusuppilovahveroilla. Pienten jalostajien ongelmana on luomusokerin kallis hinta, joka nostaa lopputuotteiden hinnan korkeaksi hilloissa, mehuissa ja hyytelöissä.

5.4 Määrälliset ja laadulliset tulokset

Hanke työllisti kaksi projektityöntekijää, projektipäällikön ja projektisihteerin, jotka olivat alle 30 vuotiaita naisia. Projektipäällikkö palkattiin ajalle 3.4. 2000 – 31.12. 2001 ja projektisihteerin ajalle 12.6. 2000 – 12.12. 2000 ja 1.3. 2001 – 31.8. 2001. Projektihenkilöstön työaika jakautui 2/3 Kainuun hankkeelle ja 1/3 Koillismaan hankkeelle. Projektihenkilöstön työaika Kainuun hankkeeseen oli noin 1,6 henkilötyövuotta ja Koillismaan hankkeeseen 1,1 henkilötyövuotta. Lisäksi hanke työllisti Kainuun ja Koillismaan alueen 4H-neuvojia, jotka mm. järjestivät poimijakoulutuksia, organisoivat hanketta kunnassa ja rekisteröivät poimijoita. Ostokauden alussa ostoasemille palkattiin 4H-nuoria auttamaan luomupoimijoiden rekisteröimisessä. Projektin kirjanpito ja hallinto hoidettiin projektihenkilöstön ulkopuolisella palkkauksella. Kaikkiaan hankkeen työllistävä vaikutus Kainuussa oli 2,9 henkilötyövuotta ja Koillismaalla 2,9 henkilötyövuotta.

Hankkeella ei ollut vaikutusta ympäristöön, elinoloihin ja viihtyvyyteen alueella. Toimintaan osallistuneista poimijoista naisia oli noin 58 % , kaikkiaan rekisteröityneistä luomupoimijoista noin puolet oli naisia.

6. TULOSTEN TARKASTELU

6.1 Luomukeruualueisen selvitys Kainuussa ja Koillismaalla

Hankkeen onnistumisen kannalta oleellisen tärkeää oli keruualueiden sertifiointiin mukaan lähteneiden metsäomistajien suuri määrä. Kaikki suurmetsänomistajat tekivät periaatepäätöksen liittymisestä luomukeruualueeseen ja vain muutama prosentti yksityisistä metsänomistajista kielsi kiinteistönsä liittämisen. Kieltäytymisen syyt vaihtelivat, esimerkiksi alue saattoi olla kaavailtu mökkitontiksi ja haluttiin siten jättää luomukeruuun ulkopuolelle. Luomukeruualueeksi haetut alueet hyväksyttiin KTTK:n luomuvalvontarekisteriin. Kokonaisuudessaan Kainuussa ja Koillismaalla hyväksyttiin luomukeruualueeseen noin 3 miljoonaa hehtaaria.

Kiinteistötietojen käsittelyssä ongelmana olivat vanhentuneet kiinteistötiedot, joita esimerkiksi Kainuussa oli 5 – 10 prosenttia. Ei-luomukeruualueiden tulostaminen kartoille korostettuna edellytti kunnittaisten negatiivitiedostojen muodostamista kiinteistöluetteloista. Koska Maanmittauslaitos ei pystynyt tätä toteuttamaan, hanke tilasi yhdessä Lapin ja Pohjois-Karjalan hakkeiden kanssa

tarvittavan ohjelman joka valmistui kesäkuun puolivälissä. Ratkaisun etsiminen negaatio-ongelmaan vei aikaa ja viivästytti ensimmäisenä vuonna karttojen tulostusta. Kartat saatiin kuitenkin toimitettua ostajille ennen marjanostokauden alkua.

Kainuussa ja Koillismaalla yrittäjät pitivät karttatulosteiden laatua hyvänä (Tervo 2001). Hankkeen aikana siirryttiin kaikissa luomukeruualuehankkeissa vuonna 1999 käytössä olleista A0-karttatulosteista A1- kokosiin karttoihin. Alihankkijoiden mielestä karttatulosteet olivat edelleen liian kookkaita ja hankalia käyttää. Poimijoiden mielestä paikannimet olivat kartoilla liian pienellä. Mikäli kartan mittakaavaa muutettaisiin tai karttojen kokoa pienennettäisiin karttakustannukset kasvaisivat. Jatkossa luomukeruualuekarttojen koko tulee todennäköisesti pysymään samana.

Yritykset toivoivat, että luomukeruualueiden sertifioinnin ja järjestelmän ylläpidon tulisi hankkeen päätyttyä järjestämään jokin valtakunnallinen puolueeton järjestö tai neuvontaorganisaatio, kuten 4H-järjestö tai Maaseutukeskus. Järjestelmän pysyvään ylläpitoon yksittäisten keruutuotteita ostavien yritysten toimesta ei uskottu (Tervo 2001). Koska hankkeita hallinneet tahot eivät ole halukkaita toimimaan jatkossa keruualueiden selvittäjinä, vaihtoehdoksi nousi työn teettäminen yrityksellä. Hankkeessa mukana olevat keruutuotteita ostavat yritykset ovat hyväksyneet yrityksen jatkotoimijaksi.

6.2 Luonnontuotealalla toimivien yritysten ja kerääjien tietämyksen lisääminen luomutuotannosta

Hankealueella toimiville suurille marjataloille vuosi 2000 oli järjestelmän sisäänajovaihetta. Keruutuotteiden luomuostoa vaikeuttivat toimijoiden suuri määrä sekä alihankkijoiden vaihteleva asenne luomuostoon. Useat marjanostajat eivät saapuneet hankkeen järjestämään koulutustilaisuuteen ja olivat kirjallisesta materiaalista huolimatta huonosti perillä keruutuotteiden luomuostosta marjanostokauden alkaessa. Ostohenkilöstön sitoutuminen luomutoimintaa oli hyvin vaihtelevaa, osaksi vastentahtoistakin. Ensimmäisenä vuonna marjatalojen kaikkien alihankkijoiden odotettiin ostavan luomulaatua, kuitenkin vain osa heistä oli kiinnostunut toimimaan luomukeruuotteiden ostajana. Marjanostajat eivät saaneet luomuostosta aiheutuneesta hieman lisääntyneestä työmäärästä lisäkorvausta. Tämä vaikutti kielteisesti alihankkijoiden asennoitumiseen, jolloin kaikki ostopisteet eivät ostaneet luomumarjaa. Seuraavana vuonna luomukeruuotteita ostivat vain luomutoiminnasta kiinnostuneet ostajat. Pienet perheyrietykset olivat hyvin perillä luomuostosta ja eikä niiden ostotoiminnassa esiintynyt ongelmia.

Ensimmäisenä vuonna poimijoiden osallistumismäärät luomupoimijakoulutuksissa vaihtelivat kymmenestä noin 150 osanottajaan. Seuraavana vuonna koulutuksiin osallistui hieman vähemmän poimijoita, mikä osaltaan johtuu siitä että poimijakortin pystyi saamaan myös ostopisteestä ja edellisenä vuonna saatu kortti uusittiin ilman koulutusta vuosilukutarralla. Hankkeen kouluttamista poimijoista naisia oli noin 58 % , kun kaikkiaan luomupoimijaksi rekisteröityneistä naisia oli puolet. Naiset näyttävät olevan hieman miehiä aktiivisempia osallistumaan luomupoimijakoulutustilaisuuden tapaisiin tapahtumiin. Luomupoimijaksi rekisteröitymisessä ero tasoittuu. Osalle poimijoista syy luomupoimijaksi rekisteröitymiseen oli odotus, että luomukeruuotteista maksettaisiin poimijalle korkeampaa hintaa. Kainuussa ja Koillismaalla marjanostajat halusivat yksihintajärjestelmällä taata keruuotteiden luomualkuperän, koska syytä väärinkäyttöön ei ollut. Tämä mitä todennäköisemmin vaikutti toisena vuonna rekisteröityneiden poimijoiden määrään laskevasti. Vuoden 2001 heikko mustikan laatu esti luomumustikan oston osassa kuntia ja vaikutti rekisteröityneiden poimijoiden määrään laskevasti. Osa poimijoista myös vierasti tietojensa antamista rekisteriin, eivätkä siksi olleet halukkaita rekisteröitymään luomupoimijaksi.

6.3 Alueen elinkeinotoiminnan tukeminen

Pienet perheyrietykset sekä suuret marjatalot olivat pääosin tyytyväisiä luomukeruuotteiden ostomääriin. Pienten yritysten jalostamat luomukeruuotteet ovat menneet kotimaan markkinoille. Yritysten luomuvalikoima on laajentunut uusilla tuotteilla, jotka ovat sisältäneet kuivattuja luomukeruuotteita. Yritykset eivät ole tuottaneet sellaisia luomujalosteita, joihin olisi käytetty luomusokeria sen kalliista hinnasta johtuen. Suurten yritysten ostamaa luomumarjaa on viety lähinnä Keski-Eurooppaan. Luomukeruuotteita vievillä yrityksillä esiintyi ensimmäisenä vuonna ongelmia luomumerkin soveltuvuuden kanssa. Useissa Euroopan maissa on käytössä oma luomumerkkijärjestelmä ja tärkeä markkinointikeino on saada tuotteelle paikallinen luomumerkki. Kotimaan markkinoilla yritysten luomusertifiointista saama hyöty on tullut lähinnä alkuperämerkinnästä.

6.4 Määrälliset ja laadulliset tavoitteet

Hankkeessa toteutuivat siihen suunnitellut projektihenkilöstön työpaikat. Tavoitteena oli synnyttää uusia työpaikkoja, joihin virheellisesti oli luettu projektihenkilöstön työpaikat. Työllistävä vaikutus Kainuussa oli 2,9 henkilötyövuotta ja Koillismaalla 2,9 henkilötyövuotta. Hankkeen tehtävät tulee jatkossa hoitamaan yritys, joka työllistää 1 – 2 henkilöä.

Naisten ei arvoitu osallistuvan hankkeen toimintaan miehiä enemmän. Luomupoimijakoulutuksissa naiset olivat enemmistönä (n. 58 %), mutta kaikkiaan hankkeen kautta luomupoimijaksi rekisteröityneistä luonnontuotteiden kerääjistä naisia oli noin puolet.

7. KUSTANNUKSET JA RAHOITUS

Luonnontuotteet luomuksi- hanke jakautui hallinnollisesti kahteen erilliseen hankkeeseen, joiden sisältö ja toiminta olivat yhtäläiset. Toteuttamalla Kainuun ja Koillismaan hankkeet yhteistyössä saatiin säästöjä hallinnointikuluissa. Ne kustannukset, joita ei voitu osoittaa jompaankumpaan hankkeeseen, jaettiin suhteessa 2/3 Kainuun hankkeelle ja 1/3 Koillismaan hankkeelle.

Hanketta rahoitti Kainuussa ja Koillismaalla EMOTR. Kuntien rahoitusosuus oli Kainuussa 18 % ja Koillismaalla 21 %. Yksityinen rahoitus koostui hankkeessa mukana olleiden yritysten sekä Kainuun 4H-piirin rahoitusosuuksista ja oli kummassakin hankkeessa 10 % budjetista. Kainuun hankkeen toteutunut budjetti oli 746 900 mk. Koillismaan hankkeen toteutunut budjetti oli 501 700 mk.

Suurimmat kustannukset syntyivät henkilöstökuluista, jotka olivat noin 38 % kaikista kustannuksista, sekä ostopalveluista, joiden osuus oli noin 32 % . Muiden kustannusten osuus oli noin 22 % ja matkakulujen noin 8 % hankkeen kokonaiskustannuksista. Toimistokuluihin laskettiin puhelin, internet, posti sekä toimistotarvikkeista syntyneet kulut (taulukko 2).

Marraskuussa 2001 hankkeen kustannusarvioon haettiin muutosta siten, että edellisvuonna syntynyt säästö haettiin siirrettäväksi vuodelle 2001 sekä kustannusryhmittäin haettiin siirtoa. Kainuun hankkeessa matkakustannukset ja muut kustannukset eivät toteutuneet suunnitellun mukaisesti ja henkilöstökuluihin sekä ostopalveluihin kului suunniteltua enemmän. Koillismaalla

matkakustannukset ja ostopalvelut eivät toteutuneet vuonna 2000 suunnitellun mukaisesti ja henkilöstökuluihin sekä ostopalveluihin kului vuonna 2001 suunniteltua enemmän. Kainuun hankkeen kokonaiskustannukset toteutuivat miltei suunnitellun mukaisesti, mutta Koillismaalla jäi vajetta (taulukko 2).

Taulukko 2. Luonnontuotteet luomuksi- hankkeen hyväksytty ja toteutunut kustannusarvio Kainuussa ja Koillismaalla.

Kainuu 1.7. 2000 – 31.12. 2001	Hyväksytty (mk)	Toteutunut (mk)
Palkat ja sivukulut	267 500	280 313
Ostopalvelut, palkkiot ja niiden sivukulut	232 000	257 186
Matkakulut	85 000	64 492
Muut kustannukset, vuokrat	30 600	40 569
Muut kustannukset, toimistokulut	34 000	34 500
Muut kulut	98 400	69 841
Yhteensä	747 500	746 901
Koillismaa 4.3. 2000 – 31.12. 2001	Hyväksytty (mk)	Toteutunut (mk)
Palkat ja sivukulut	184 950	193 887
Ostopalvelut, palkkiot ja niiden sivukulut	155 200	144 090
Matkakulut	65 000	41 838
Muut kustannukset, toimistokulut	22 100	41 474
Muut kulut	108 000	80 454
Yhteensä	535 250	501 743
Kainuu ja Koillismaa yhteensä	1 282 750	1 248 644

8. JOHTOPÄÄTELMÄT

Luonnontuotteet luomuksi- hanketta voidaan pitää onnistuneena asetettuihin tavoitteisiin nähden. Hankkeessa selvitettiin Kainuussa ja Koillismaalla luomukeruuseen soveltuvat alueet, koulutettiin luonnontuotteiden kerääjistä luomupoimijoita sekä annettiin yrityksille neuvontaa luonnontuotteiden luomuostoon liittyvissä asioissa.

Hankkeessa mukana olleet yritykset näkevät ehdottoman tärkeänä luomukeruualueiden selvityksen jatkumisen. Nyt aikaansaadut kontaktit ulkomaisiin ostajiin valuvat hukkaan ellei luotettavaa raaka-aineen toimitusta pystytä takaamaan. Luomukeruualueiden selvitys ei pääty hankkeen loppuessa, vaan sitä tulee jatkamaan yksityinen yritys. Keruutuotteiden alkuperätietoa tullaan hyödyntämään tulevaisuudessa entistä laajemmin. Lähivuosina keruutuotteita voidaan markkinoida Kainuulaisella tai Koillismaalaisella alkuperällä.

Keruutuotteiden luomumerkki on keino ylläpitää myyntipöimintää Kainuussa ja Koillismaalla. Kotimaisten keruutuotteiden markkinatilannetta ovat parin vuoden ajan heikentäneet EU:n ulkopuolelta tuotavat edullisemmat keruutuotteet. Luomumerkillä ja tarkalla alkuperätiedolla pystytään erottumaan kiristyvässä kilpailutilanteessa ja sitä kautta säilyttämään markkinaosuuksia Keski-Euroopassa. Hankkeen aikana keruutuotteen luomulaadusta ei maksettu korkeampaa hintaa. Viimeaikoina marjoista saatava poimijahinta on ollut laskusuuntainen. Luomumerkillä ja tarkalla alkuperätiedolla on kuitenkin markkina-arvoa, jolla Suomalaisen korkealaatuisen keruutuotteen poimijahinta voidaan turvata nykyiselle tasolle ja mahdollisesti jopa nostaa.

Kainuun ja Koillismaan kunnilla on jatkossa hyvät edellytykset hyödyntää matkailussa sertifioitua luomukeruualuetta ja puhtaan luonnon imagoa. Marjan- tai sientenpoimintamatkat käsittelemättömiin korpimetsiin ja soille, voisivat houkutella alueelle turisteja niin kotimaasta kuin ulkomailtakin.

Perustettava uusi yritys tulee päivittämään luomukeruualueet Kainuussa ja Koillismaalla sekä Lapissa. Maakunnallisten hankkeiden toimesta keruualueiden selvitystä tullaan jatkamaan Pohjois-Karjalassa vuoden 2002 ja Suur-Savossa vuoden 2003 ajan. Tällä hetkellä kartoitetut 12 miljoonaa hehtaaria luomukeruualuetta kattavat miltei kaikki merkittävimmät marjankeruualueet Suomessa. Keruualueet saattavat lähitulevaisuudessa laajeta vielä Oulun läänissä sekä pienempien keruualueiden selvityksellä Keski-Suomessa.

Lähteet:

Tervo, O. 2001 (tarkastettavana): Luomusertifiointihankkeissa mukana olevien luonnontuotealan yrittäjien ja poimijoiden sitouttamisen onnistuminen luomusertifiointijärjestelmään vuonna 2000. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Luonnonvara-alan koulutusohjelma, opinnäytetyö.

Kirjallisuutta:

Elintarvikevirasto 2001: Luonnonmukaisen tuotannon ohjeet , -elintarvikkeiden valmistus ja maahantuonti, (<http://www.elintarvikevirasto.fi>).

Kasvintuotannon tarkastuskeskus 2000: Luonnonmukaisen tuotannon ohjeet, -keruutuotanto.

Lapin 4H-piiri, Luomua Lapin luonnosta, loppuraportti 2001.

Suomen 4H-liitto, Luomukeruuotteiden tietoverkkohanke 1999: Luomukeruuotannon toteutus ja valvonta.

LIITE 1

Taulukko 1. Luonnontuotteet luomuksi- hankkeessa mukana olleet yritykset, niiden tuotteet sekä toimialue.

Yritys:	Tuotteet:	Toimialue:
BEERENEXPORT JANSKA OY Ristijärventie 51 B, 88600 SOTKAMO p. 08 – 655 8200	pakastettu, 2 kertaa elektronisesti puhdistettu IQF puolukka ja mustikka	Kainuu ja Koillismaa
KAINUUN TUOTE OY Hakokyläntie 26 89400 HYRYNSALMI p. 08 – 741 514	pakastetut ja elektronisesti puhdistetut marjat	Kainuu ja Koillismaa
KIANTAMA OY PL 87 89601 SUOMUSSALMI p. 08 – 712 670	elektronisesti puhdistettu ja pakattu IQF marjat sekä 50° - 65° mehutiivisteet sekä paseeratut marjat ja marjojen puristuskakut; puolukka, mustikka, lakka, karpalo, mustaherukka, mansikka, vadelma, boysenmarja	Kainuu ja Koillismaa
LUONNON AROMIT Teerivaarantie 2 B 88670 JUURIKKALAHTI p. 08 – 668 324	luonnon raaka-aineita elintarviketeollisuuden käyttöön; nokkonen, mauste- ja rohdosyrtit, luonnonerikoistuotteet	Kainuu
PORONMARJA OY Rantatie 6 93400 TAIVALKOSKI	marjanosto	Koillismaa
SINIKASVIS KY Vaarantie 23 88610 VUOKATTI p. 80 – 664 413	mehuja, hyytelöitä, kastikkeita pohjoisen metsä- ja puutarhamarjoista mm. variksenmarja, karpalo, pihlajanmarja	Kainuu
YRTTI-KERÄSET Pöleiköntie 45 89540 MOISIONVAARA	kuivattuja marjatuotteita; metsästä kerätyt yrtit, viljeltyjä perusyrttejä	Kainuu